

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Opatrenia zamerané na podporu menej úspešných žiakov vo vzdelávaní v základných školách

V rámci komplexných inšpekcií vykonaných v 86 základných školách (ZŠ) sa sledovali aj vnútorné systémy kontroly a hodnotenia žiakov, počty menej úspešných žiakov, príčiny ich neúspechu a opatrenia zamerané na ich podporu zo strany škôl.

Menej úspešných žiakov evidovalo 72 ZŠ, z nich 13 škôl vzdelávalo žiakov z marginalizovaných rómskych komunít (MRK) a 19 vzdelávalo žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP). Menej úspešných žiakov neevidovalo 14 subjektov.

Zdrojmi získavania informácií boli realizované rozhovory s vedúcimi pedagogickými zamestnancami a s ostatnými pedagogickými zamestnancami, tiež pedagogická a ďalšia dokumentácia školy (triedne výkazy, katalógové listy, dokumentácia z komisionálnych skúšok, materiály z rokovania poradných orgánov riaditeľa školy) a priame pozorovanie výchovno-vzdelávacieho procesu.

Za menej úspešného žiaka (vo vzdelávaní) bol pri inšpekciách považovaný žiak, ktorého vzdelávacie výsledky nevytvárali predpoklad na úspešné zvládnutie obsahu vzdelávania, resp. nedosahoval učebné výsledky primerané svojim schopnostným a osobnostným predpokladom.

Pre elimináciu neúspechu žiakov vo vzdelávaní bol dôležitý funkčný vnútorný systém kontroly a hodnotenia žiakov so stanovenými všeobecnými spôsobmi, formami, postupmi a kritériami hodnotenia ako súčasť školského vzdelávacieho programu (ŠkVP). Vnútorný systém kontroly a hodnotenia žiakov malo vypracovaný (boli súčasťou ŠkVP) alebo rozpracovaný ako samostatný interný predpis 71 % subjektov. Vychádzali z *Metodického pokynu na hodnotenie a klasifikáciu žiakov ZŠ*, obsahovali spôsoby, formy, postupy a kritériá hodnotenia. Niektoré školy mali špecifiká hodnotenia uvedené i v učebných osnovách konkrétnych vyučovacích premetov.

Úroveň rozpracovania systému kontroly a hodnotenia žiakov bola rozdielna. Nedostatkom v niektorých subjektoch bolo jeho vyhotovenie bez dôrazu na analýzu výchovno-vzdelávacích výsledkov žiakov a bez zacielenia na sledovanie a podporu menej úspešných žiakov. Nižšia pozornosť sa venovala stanoveniu kritérií a postupov praktických písomností, ktoré boli podkladom hodnotenia výkonov žiakov. Absentovalo nastavenie spôsobu hodnotenia používaním rovnakej stupnice percentuálnej úspešnosti pri písomných prácach žiakov na oboch stupňoch. Nedostatky sa v niektorých školách prejavili v absencii kritérií hodnotenia žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ďalej ŠVVP) na oboch stupňoch vzdelávania, resp. v nedodržaní stanovených kritérií alebo v nedodržaní odporúčaní poradenských zariadení pri ich stanovení. Táto skutočnosť sa prejavila aj počas priameho pozorovania vyučovacích hodín, na ktorých učitelia nerešpektovali rozdielne individuálne vzdelávacie potreby žiakov so ŠVVP (na prvom stupni na 22 % a na druhom stupni na 31 % vyučovacích hodín).

Nie vždy boli zákonným zástupcom informácie o výchovno-vzdelávacích problémoch žiakov poskytnuté v dostatočnom časovom predstihu a v celom rozsahu tak, aby včas stačili účinne zasiahnuť. V prípade mimoriadneho zhoršenia prospechu žiaka boli preukázateľne informovaní priamo riaditeľom školy.

Podľa zistení z komplexných inšpekcií až v 41 % sledovaných škôl absentovala plánovaná kontrolná činnosť vedúcich pedagogických zamestnancov s následnou analýzou výsledkov kontroly. Nedostatočným bolo prijímanie opatrení k zisteným nedostatkom (až v 73 % ZŠ) s minimálnou kontrolou ich akceptovania/plnenia (len v 17 % škôl). Nedostatočná plánovaná kontrolná činnosť sa negatívne prejavila v 30 % škôl nízkou participáciou metodických

orgánov na hlbšej analýze výchovno-vzdelávacích výsledkov žiakov a následne na stanovení konkrétnych efektívnych nástrojov na znižovanie školského neúspechu jednotlivcov. Zistenie bolo v protiklade s vyjadrením 81 % vedúcich pedagogických zamestnancov, že sa príčinami vzdelávacích neúspechov jednotlivcov zaoberajú metodické orgány školy.

Riaditelia škôl s vyšším počtom žiakov pochádzajúcich z MRK a zo SZP v rozhovore upozornili na problémy so zabezpečovaním výchovno-vzdelávacieho procesu pedagogickými zamestnancami spĺňajúcimi kvalifikačné a odborné predpoklady. Zabezpečenie odbornosti vyučovania v školách vzdelávajúcich žiakov pochádzajúcich z MRK bolo 75 %, v školách evidujúcich žiakov zo SZP – 84 % a v ostatných subjektoch – 85%.

Žiaci pochádzajúci z málo podnetného prostredia komunikovali v rómskom alebo v maďarskom jazyku, z tohto dôvodu riaditelia škôl navyšovali v učebnom pláne (prevažne na prvom stupni) najmä hodiny slovenského jazyka a literatúry/slovenského jazyka a slovenskej literatúry v záujme prekonania rečovej bariéry a tiež hodiny výtvarnej výchovy, aby rozvíjali ich grafomotorické zručnosti. Vlastné ciele výchovy a vzdelávania boli v niektorých školách (najmä v 3 ZŠ¹) neadekvátne, zameriavali sa prevažne na získanie komunikačných kompetencií žiakov v štátnom i cudzom jazyku, na uplatňovanie informačno-komunikačných technológií v praxi, na rozvíjanie matematickej a prírodovednej gramotnosti. Takto definované ciele neboli reálne vzhľadom na pomerne vysoký počet žiakov z MRK, ktorí neabsolvovali predprimárne vzdelávanie a neovládali spisovný jazyk. Uvedené školy vykazovali vysoký počet menej úspešných žiakov.

Podľa zistení ŠŠI mohla byť príčinou menšej úspešnosti žiakov aj nižšia didaktická pripravenosť učiteľov. Riaditelia škôl v rozhovore uviedli, že prijali opatrenia súvisiace s ďalším vzdelávaním pedagogických zamestnancov zameraným na oblasť prevencie školského neúspechu žiakov. Tvrdenia neboli v súlade s vyjadreniami pedagogických zamestnancov, ktorí potvrdili účasť na internom vzdelávaní len v 42 % sledovaných ZŠ. Na externom vzdelávaní k danej problematike označilo účasť len 169 (11,22 %) učiteľov zo všetkých kontrolovaných subjektov. O ponuke takýchto vzdelávacích programov nemalo vedomosť až 37 % učiteľov. Pedagógov k účasti na vzdelávacích aktivitách motivovala potreba naučiť sa porozumieť žiakom, ale aj rodičom, ktorí v dôsledku rodinného, kultúrneho a spoločenského postavenia nevnímajú vzdelávanie ako prioritu, ďalej potreba odborného rastu a finančné ohodnotenie.

Školský neúspech žiakov bol ovplyvňovaný najmä komplexom externých a interných faktorov. Externé faktory tvorili: rodinné prostredie a škola, interné faktory súviseli s osobnosťou žiaka.

Príčiny neprospievania žiakov na prvom a druhom stupni ZŠ uvádzané vedúcimi pedagogickými zamestnancami boli podmienené (číslo v zátvorke vyjadruje počet uvedených odpovedí riaditeľmi škôl):

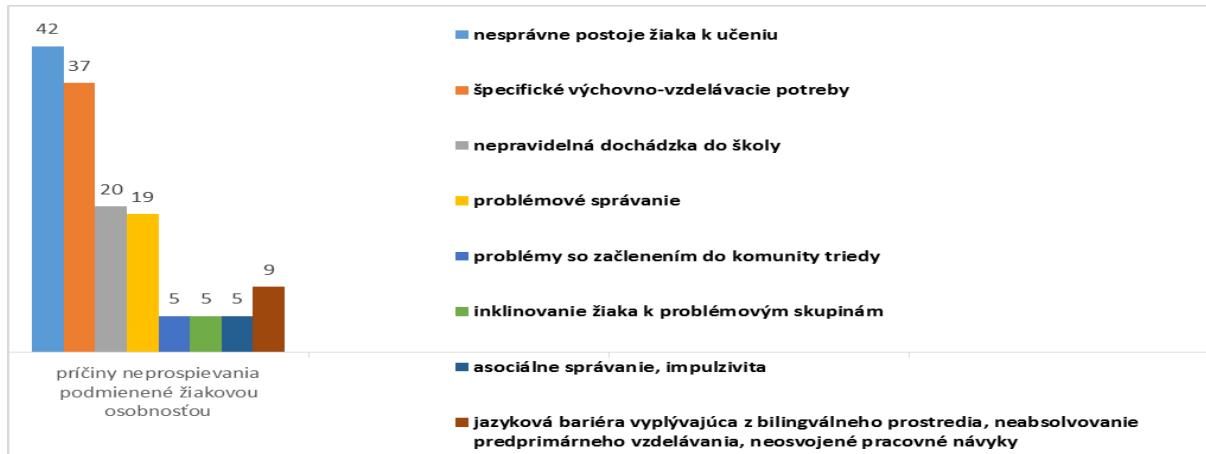
- žiakovou osobnosťou (*graf č. 1*) – nesprávne postoje k učeniu (42), špecifické výchovno-vzdelávacie potreby (37), nepravidelná dochádzka do školy (20), problémové správanie (19), problémy so začlenením do komunity triedy (6), inklinovanie žiaka k problémovým skupinám (5), asociálne správanie (5), iné (9) (jazyková bariéra)
- rodinným prostredím (*graf č. 2*) – nezáujem zákonných zástupcov o vzdelávacie výsledky detí a nízka forma spolupráce so školou (46), nízka kultúrna úroveň rodiny (28), nevyhovujúce materiálne podmienky (27), narušená štruktúra rodiny (25), rodina žijúca v sociálnom vylúčení (5)

¹ ZŠ – Grundschule, Štóska 183, Medzev; ZŠ a gymnázium s vyučovacím jazykom maďarským – Magyar Tannyelvű Alapiskola és Gimnázium Szepesi, Československej armády 15, Moldava nad Bodvou; ZŠ, Markovce 31

- školou (graf č. 3) – ťažkosti spôsobené prechodom z nižšieho stupňa vzdelávania na vyšší (18), vyššie požiadavky na vedomosti a zručnosti žiakov (16), zloženie triedy s veľkými rozdielmi vo vzdelávacej úrovni žiakov (11), málo prívetivý vzťah učiteľa k žiakovi (1), nízka didaktická pripravenosť učiteľa (2), iné (5).

Príčiny nepospievania žiakov podmienené školou označené vedúcimi pedagogickými zamestnancami boli menej výrazné, ako príčiny nepospievania podmienené žiakovou osobnosťou a jeho rodinným prostredím.

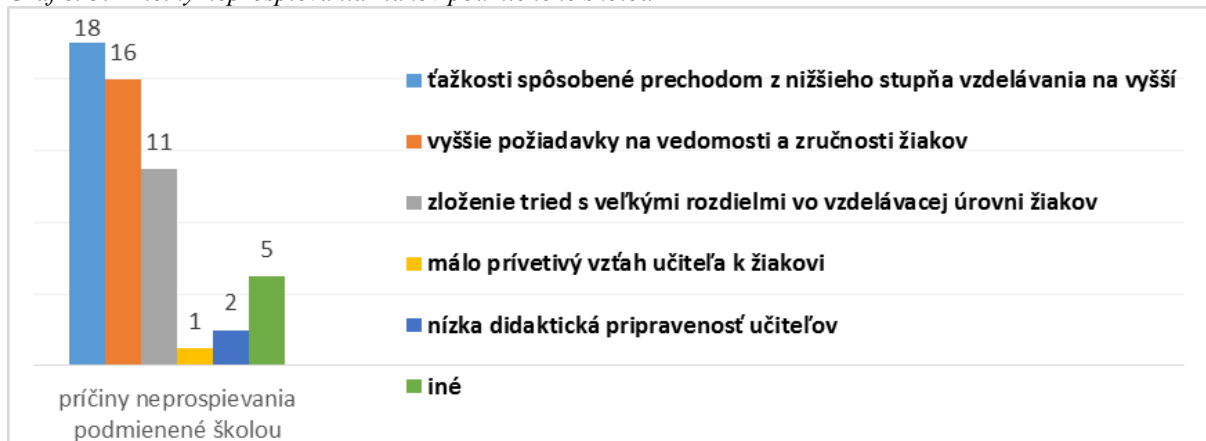
Graf č. 1: Príčiny nepospievania žiakov podmienené žiakovou osobnosťou

Graf č. 2: Príčiny nepospievania žiakov podmienené rodinou žiaka

Graf č. 3: Príčiny nepospievania žiakov podmienené školou

Menej úspešní žiaci na prvom stupni ZŠ a opatrenia na podporu ich úspešnosti vo vzdelávaní

V kontrolovaných školách na prvom stupni v školskom roku 2016/2017 bolo evidovaných **32** (0,35 %) žiakov neprospievajúcich z 1 predmetu, **83** (0,92 %) z 2 predmetov a **228** (2,49 %), ktorí opakovali príslušný ročník (*tabuľka č. 1*). **Komisionálne skúšky** boli povolené **21** (0,22 %) žiakom. Úspešne skúšku vykonalo **7** žiakov a **9** sa jej nezúčastnili. Počet žiakov, ktorí jedenkrát opakovali niektorý z ročníkov prvého stupňa bolo **397** (4,34 %), viackrát jeden alebo viac ročníkov prvého stupňa opakovalo **263** (2,87 %) žiakov. V niektorých subjektoch riaditelia škôl neumožnili menej úspešným žiakom neprospievajúcim z jedného alebo dvoch predmetov, prevažne na prvom stupni, vykonať komisionálnu skúšku.

Žiaci boli menej úspešní najmä v **predmetoch** matematika (MAT), slovenský jazyk a literatúra (SJL), anglický jazyk (ANJ), prírodoveda (PRI) a vlastiveda (VLA).

Tabuľka č. 1: Menej úspešní žiaci na prvom stupni ZŠ

Prvý stupeň – údaje za predchádzajúci školský rok	ročník				
	0.	1.	2.	3.	4.
Celkový počet žiakov	193	2 547	2 264	2 141	1 994
Počet žiakov neprospievajúcich z 1 predmetu	0	19	3	2	8
Počet žiakov neprospievajúcich z 2 predmetov	1	37	20	7	18
Počet neprospievajúcich žiakov, ktorí opakovali príslušný ročník	3	97	43	43	42
Počet neprospievajúcich žiakov, ktorým bola povolená komisionálna skúška/skúšky	0	9	1	2	9
z nich - úspešne vykonali komisionálnu skúšku/skúšky	0	2	0	1	4
- nezúčastnili sa komisionálnej skúšky	0	4	1	1	3
Počet žiakov, ktorí jedenkrát opakovali niektorý z ročníkov prvého stupňa	397				
Počet žiakov, ktorí opakovali viackrát jeden alebo viac ročníkov prvého stupňa	263				

Medzi najčastejšie vedúcimi pedagogickými zamestnancami uvádzané príčiny neúspechu vo vzdelávaní podmienené žiakovou osobnosťou patrili *špecifické výchovno-vzdelávacie potreby, nepravidelná dochádzka do školy, jazyková bariéra vyplývajúca z bilingválneho prostredia, neabsolvovanie predprimárneho vzdelávania, neosvojené pracovné návyky, nesprávne postoje žiaka k učeniu*. Niektoré vzdelávacie neúspechy boli podmienené rodinou žiaka. Najčastejšie to boli *nezáujem rodičov o vzdelávacie výsledky a spoluprácu so školou, nevyhovujúce materiálne podmienky a nízka kultúrna úroveň rodiny, jej narušená štruktúra a nevhodné životné podmienky*. Ako príčiny neprospievania podmienené školou sa zväčša javili *ťažkosti spôsobené zložením tried s veľkými rozdielmi vo vzdelávacej úrovni žiakov a tiež požiadavky na vedomosti a zručnosti žiakov*. Z vyjadrení riaditeľov škôl vyplynulo, že za príčiny školského neúspechu žiakov považovali externé faktory, súvisiace najmä *s prostredím*, z ktorého žiaci pochádzali a príčiny podmienené najmä *žiakovou osobnosťou*.

Vedúci pedagogickí zamestnanci prijímali **opatrenia na zlepšenie vzdelávacích výsledkov žiakov**. Väčšina škôl (76,38 %) deklarovala využívanie *individuálneho prístupu*, čo ale nepotvrdili výsledky priameho pozorovania na vyučovacích hodinách. Zvolené pedagogické stratégie a prístupy boli málo účinné. Učitelia diferencovali úlohy a činnosti s ohľadom na rozdielne vzdelávacie schopnosti, zručnosti žiakov a ich učebné štýly iba na 41,43 % sledovaných hodín. Absentovalo tiež využívanie inovatívnych metód, foriem práce a využívanie moderných učebných pomôcok. Rovnako menej často (len na 49 % vyučovacích hodín) učitelia podporovali vzájomnú komunikáciu žiakov a spoluprácu vo dvojiciach/tíme/v skupinách. Občianske a sociálne kompetencie žiakov neboli systematicky rozvíjané.

K ďalším často uplatňovaným opatreniam na eliminovanie školského neúspechu žiakov podľa riaditeľov ZŠ patrili: *doučovanie v popoludňajších hodinách, stretnutia a komunikácia so zákonnými zástupcami žiakov, ale aj motivácia žiakov k práci v záujmových útvaroch a ich zapájanie do kultúrnych podujatí*, čím im umožnili zažiť pocit úspechu.

Vedúci pedagogickí zamestnanci považovali prijaté opatrenia za postačujúce a počet menej úspešných žiakov za primeraný. Medzi dôvodmi nižšej efektivity zvolených opatrení uvádzali nezáujem zákonných zástupcov o výsledky žiakov, nedostatočné analyzovanie vzdelávacích neúspechov jednotlivých žiakov.

Účinným opatrením na prvom stupni bolo vzdelávanie žiakov v nultom ročníku, čím sa korigovali nedostatočné sociálne a kultúrne podmienky, v ktorých žiaci vyrastali. Vytvorili sa predpoklady na osvojenie základných sebaobslužných a hygienických návykov a získanie komunikačných či grafomotorických zručností potrebných pre úspešné zvládnutie 1. ročníka², ale nie všetci žiaci pokračovali vo vzdelávaní v bežnej triede 1. ročníka bez integrácie. Rovnako účinné sa javilo aplikovanie celodenného systému starostlivosti o žiakov 1. a 2. ročníka a celodennej výchovnej starostlivosti³, ktoré malo pozitívny dopad na zabezpečenie zmysluplného trávenia voľného času, pomoc slaboprospeievajúcim žiakom pri domácej príprave na vyučovanie. Avšak uvedený systém celodennej starostlivosti využilo len 7 % kontrolovaných subjektov. Predpokladom na zlepšovanie vzdelávacích výsledkov (aj slabších žiakov) bolo uplatňovanie inovatívnych vyučovacích metód⁴ a tréningového programu na podporu motorických zručností a pozornosti žiakov prvého stupňa vo výchovno-vzdelávacom procese. Počas priameho pozorovania vyučovacieho procesu bolo zaznamenané ich menej časté využívanie. Efektívnym nástrojom na zvyšovanie úspešnosti učenia sa žiakov sa javilo vytváranie funkčných inkluzívnych odborných tímov (zložených z pedagogických a odborných zamestnancov, asistentov učiteľov/vychovávateľov...) v školách. Túto možnosť využívali riaditelia škôl len v malej miere (8 %).

Menej úspešní žiaci na druhom stupni ZŠ a opatrenia na podporu ich úspešnosti vo vzdelávaní

Tabuľka č. 2: Menej úspešní žiaci na druhom stupni ZŠ

<i>Druhý stupeň – údaje za predchádzajúci školský rok</i>	ročník				
	5.	6.	7.	8.	9.
Celkový počet žiakov v ročníkoch	1 949	1 931	1 794	1 605	1 473
Počet žiakov neprospeievajúcich z 1 predmetu	27	28	34	30	23
Počet žiakov neprospeievajúcich z 2 predmetov	24	24	23	43	19
Počet neprospeievajúcich žiakov, ktorí opakovali príslušný ročník	35	55	56	66	10
Počet neprospeievajúcich žiakov, ktorým bola povolená komisionálna skúška/skúšky	30	35	37	50	24
z nich - úspešne vykonali komisionálnu skúšku/skúšky	18	27	20	40	24
- nezúčastnili sa komisionálnej skúšky/skúšky	5	2	7	4	0
Počet žiakov, ktorí jedenkrát opakovali niektorý z ročníkov druhého stupňa	322				
Počet žiakov, ktorí opakovali viackrát jeden alebo viac ročníkov druhého stupňa	154				
Počet žiakov, ktorí ukončili povinnú školskú dochádzku v nižšom ako v 9. ročníku	129				

² Vid' Správa o výsledku spätnej väzby od riaditeľov škôl, v ktorých sa v školskom roku 2016/2017, realizoval výchovno-vzdelávací proces v nultom ročníku, www.ssiba.sk

³ Národný projekt Škola otvorená všetkým – ZŠ internátna, Veľká Čalomija 65; ZŠ a gymnázium s vyučovacím jazykom maďarským – Magyar Tannyelvű Alapiskola és Gimnázium Szepsi, Československej armády 15, Moldava nad Bodvou; ZŠ, Školská ulica 301/16, Turňa nad Bodvou; ZŠ, Školská 399/1, Jelka;

⁴ metódy INPP (Inštitútu neurofyziologickej psychológie), tréningový program Sindelar; inovatívne vyučovacie metódy – zážitkové, projektové a kooperatívne vyučovanie, experimentovanie, metóda EUR...

V kontrolovaných školách na druhom stupni v školskom roku 2016/2017 bolo evidovaných **142** (1,62 %) žiakov neprospievajúcich z 1 predmetu, **133** (1,51 %) z 2 predmetov a **222** (2,53 %), ktorí opakovali príslušný ročník (*tabuľka č. 2*). Žiaci boli menej úspešní v **predmetoch** MAT, CUJ, SJL, fyzika a chémia.

Komisionálne skúšky riaditelia škôl povolili **176** (2,01 %) žiakom. Úspešne ich vykonalo **129** (1,47 %) žiakov a **18** sa komisionálnej skúšky nezúčastnili. Počet žiakov, ktorí jedenkrát opakovali niektorý z ročníkov druhého stupňa bol **322** (3,67 %), viackrát jeden alebo viac ročníkov druhého stupňa opakovalo **154** (1,75%) žiakov a povinnú školskú dochádzku ukončilo v nižšom ako v 9. ročníku **129** (1,47 %) žiakov.

Riaditelia škôl uvádzali, že **neúspech žiakov na druhom stupni bol podmienený žiakovou osobnosťou – problémové správanie súvisiace s nástupom dospelosti, nezáujem o vzdelávanie, nepravidelná príprava na vyučovanie, tiež nezvládanie zvýšených učebných nárokov na vyučovaní a s tým súvisiaca nepravidelná školská dochádzka (ospravedlňovaná/neospravedlňovaná absencia) a podmienený rodinou žiaka – sociálnym rodinným zázemím**. Príčinami nepravidelnej školskej dochádzky v mnohých rodinách bol nedostatok financií, podieľanie sa žiakov na starostlivosti o rodinu, tolerancia absencií zo strany rodičov a následne dodatočné ospravedlňovanie tejto absencie riaditeľmi škôl na základe neskôr doručeného lekárskeho ospravedlnenia. Školách chýbala motivácia na vyrovnávanie sociálnych nerovností žiakov.

V rámci **opatrení na podporu menej úspešných žiakov** subjekty uvádzali realizáciu *individuálneho prístupu, rozhovory vyučujúcich so žiakmi a s ich zákonnými zástupcami, výchovnými poradcami a doučovanie*. Aj napriek tomu, že väčšina škôl deklarovala najčastejšie uplatňovanie individuálneho prístupu, nepotvrdili to výsledky priameho pozorovania na vyučovacích hodinách. Preukázalo sa, že zadávanie diferencovaných úloh a činností s ohľadom na rozdielne vzdelávacie schopnosti a zručnosti žiakov a ich učebné štýly učiteľmi na druhom stupni bolo zaznamenané len na 39 % sledovaných hodín.

Dalšie zistenia na základe priameho pozorovania vyučovacieho procesu potvrdili, že až na 53 % vyučovacích hodín učitelia nevyužívali kooperatívne formy práce a teda nepodporovali vzájomnú komunikáciu, spoluprácu žiakov. Systematické rozvíjanie občianskych a sociálnych kompetencií žiakov absentovalo. Rovnakým nedostatkom ako na prvom stupni sa javilo nevyužívanie inovatívnych metód, foriem práce v edukácii.

Účinným opatrením na druhom stupni pri riešení výchovno-vzdelávacích problémov a záškoláctva žiakov bolo realizovanie projektov celodenného výchovného a vzdelávacieho programu⁵ (príprava na vyučovanie, vypracovávanie domácich úloh) a zabezpečenie dopravy z bydliska do školy školským dopravným prostriedkom. Efektívnym opatrením sa javilo využívanie pomoci sociálneho pedagóga⁶, ktorý sledoval problémové rodiny, dochádzku žiakov do školy a bol nápomocný pri riešení problémov. Školy často kontaktovali zákonných zástupcov a v spolupráci s nimi sa snažili riešiť problémy (čo potvrdila ďalšia dokumentácia výchovných poradcov a triednych učiteľov), často neúspešne. V prípade potreby spolupracovali s odbornými zamestnancami poradenských zariadení a inými inštitúciami. Účinným nástrojom na zvyšovanie úspešnosti učenia sa žiakov na druhom stupni sa rovnako ako na prvom stupni javilo vytváranie funkčných inkluzívnych odborných tímov v školách. Ich počet bol nepostačujúci aj z dôvodu nezabezpečenia optimálneho počtu odborných zamestnancov v kontrolovaných subjektoch – 122 (12,31 %) asistentov učiteľa, 1 (0,05 %) asistent vychovávateľa a 1 (0,05 %) logopéd, 10 (0,51 %) školských

⁵ ZŠ internátna, Veľká Čalomija 65; ZŠ a gymnázium s vyučovacím jazykom maďarským – Magyar Tannyelvű Alapiskola és Gimnázium Szepsi, Československej armády 15, Moldava nad Bodvou; ZŠ, Školská ulica 301/16, Turňa nad Bodvou; ZŠ, Školská 399/1, Jelka

⁶ ZŠ internátna, Veľká Čalomija 65

psychológov, 33 (1,71 %) špeciálnych pedagógov, 7 (0,36 %) sociálnych pedagógov a 2 (0,10 %) psychologovia.

V rámci systémového vzdelávania jedna škola⁷ bola zapojená do projektu *V základnej škole úspešnejší – Zvyšovanie inkluzívnosti vzdelávania v ZŠ*, čo sa pozitívne prejavilo vo výchovno-vzdelávacom procese (súčasťou zapojenia sa do projektu bolo, že subjekt získal možnosť zamestnať vyšší počet asistentov učiteľa a špeciálnych pedagógov).

Napriek vyjadreniam vedúcich pedagogických zamestnancov, že prijaté a zrealizované opatrenia na podporu menej úspešných žiakov boli dostatočné, ŠŠI na základe zistení konštatovala ich nízku účinnosť, s nedostatočným efektom vo vzdelávacích výsledkoch žiakov, najmä žiakov zo SZP a z MRK.

Opatrenia školy na podporu rovného prístupu k vzdelávaniu

Tabuľka č. 3: Počet žiakov zo SZP, z MRK, so ZZ, detí cudzincov a menej úspešných žiakov (údaje za školský rok 2016/2017)

počet žiakov zo SZP	1 848
z nich počet menej úspešných žiakov	625
počet žiakov z MRK	3 006
z nich počet menej úspešných žiakov	752
počet žiakov so ZZ	1 277
z nich počet menej úspešných žiakov	169
počet detí cudzincov (vrátane detí migrantov a detí s migrantským pôvodom)	62
z nich počet menej úspešných žiakov	2

Riaditelia škôl vytvárali a zabezpečovali rôzne podmienky pre začlenenie žiakov zo SZP, z MRK a žiakov so zdravotným znevýhodnením (ZZ) (tabuľka č. 3) do komunity triedy, do procesu vzdelávania a na zabezpečenie rovného prístupu s cieľom eliminovať školský neúspech žiakov. Na výchove a vzdelávaní menej úspešných žiakov sa v niektorých školách popri učiteľoch podieľali aj školskí špeciálni pedagógovia, školskí sociálni pedagógovia, asistenti učiteľa, ojedinele logopéd.

V kontrolovaných ZŠ sa vzdelávalo **1 848** žiakov zo **SZP**, z nich menej úspešných žiakov bolo **625** (33,82 %) a **3 006** žiakov z **MRK** (z ktorých veľká časť spadala i do skupiny žiakov zo SZP), z nich menej úspešných bolo **752** (25,01 %). Žiaci z MRK mali problémy vyjadrovať sa, vo výchovno-vzdelávacom procese museli prekonávať jazykovú bariéru, niektorí neovládali ani slovenský/maďarský jazyk. V rozhovore s riaditeľmi škôl za najčastejšie dôvody výchovno-vzdelávacích problémov žiakov zo SZP a z MRK boli označené *problémy v jazykovej oblasti a slabé vzdelávacie výsledky podmienené málo podnetným rodinným prostredím. Žiaci neprejavovali záujem o vzdelávanie, nemali podporu zo strany zákonných zástupcov, možnosti ich ďalšieho napredovania boli limitované ich predispozíciami, niektorí prejavovali nižšiu úroveň intelektových schopností.* V prípade nepriaznivých sociálnych podmienok a existenčných problémov neúplných rodín niektorí žiaci pracovali a starali sa o zabezpečenie finančných zdrojov. Podľa vyjadrení riaditeľov pedagogickí zamestnanci cieľavedome podporovali sociálne vzťahy v triedach rôznymi aktivitami. Pokrytím finančných nákladov z projektov umožňovali účasť žiakov na výletoch, exkurziách. Vzájomné nepochopenie sa medzi učiteľmi a žiakmi v niektorých prípadoch vyplývalo z jazykovej bariéry. V menšej miere školy riešili zlé vzťahy tejto skupiny žiakov so spolužiakmi a s učiteľmi aj v spolupráci s výchovnými poradcami, v prípade potreby aj s pomocou zamestnancov poradenských zariadení, s Úradom práce sociálnych vecí a rodiny a Policajným zborom SR.

⁷ ZŠ s MŠ, SNP 158/20, Kalinovo

Neabsolvovanie predškolskej prípravy malo negatívny vplyv na výsledky žiakov v primárnom vzdelávaní.

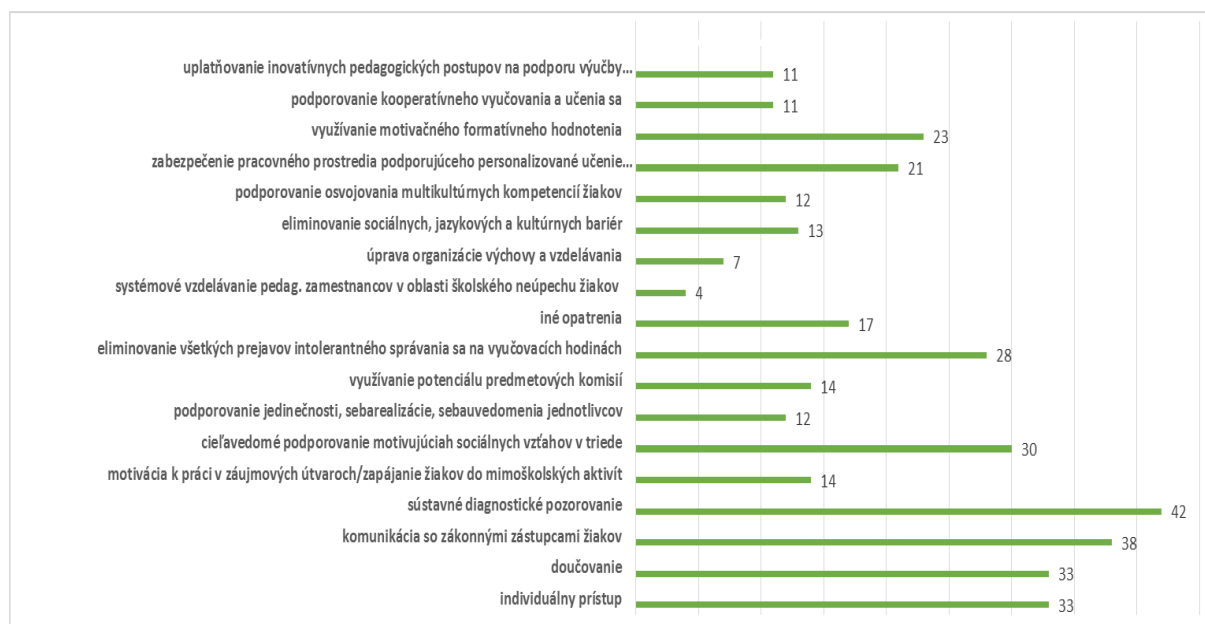
Príčiny školského neúspechu **169** (13,23 %) žiakov z celkového počtu **1 277** evidovaných žiakov so **ZZ** boli porovnateľné s ostatnými sledovanými skupinami a taktiež zväčša zapríčinené ich zdravotným stavom. Vyžadovali uplatňovanie špecifických metód, postupov a foriem edukácie. Riaditelia škôl považovali za určujúci faktor spôsobujúci ich školský neúspech tiež rodinné prostredie.

Školy vzdelávali aj **62** detí cudzincov (vrátane detí migrantov a detí s migrantským pôvodom), z ktorých boli **2** (3,22 %) menej úspešní žiaci.

Vedúci pedagogickí zamestnanci uviedli najčastejšie realizované **opatrenia** (graf č. 4) na zabezpečenie rovného prístupu a začlenenia žiakov pochádzajúcich z MRK, zo SZP, žiakov so ZZ a detí cudzincov (vrátane detí migrantov a detí s migrantským pôvodom) do edukačného procesu – *sústavné diagnostické pozorovania žiakov triednym učiteľom, komunikáciu so zákonnými zástupcami žiakov, doučovanie a individuálny prístup.*

Vzhľadom na vysoký počet menej úspešných žiakov z MRK (25,01 %), zo SZP (33,82 %) a žiakov so ZZ (13,23 %) boli uvedené opatrenia neúčinné.

Graf č. 5: Zabezpečenie podmienok pre začlenenie menej úspešných žiakov do komunity triedy a do procesu vzdelávania a na zabezpečenie rovného prístupu (číslo v zátvorke vyjadruje počet uvedených odpovedí riaditeľmi škôl):

Účinná sa javila spolupráca vyučujúcich s asistentmi učiteľa (ovládajúcich rómsky jazyk). Spolu sa podieľali na cieľavedomom budovaní sociálnych vzťahov, eliminovali prejavy intolerantného správania sa a jazykovú bariéru, podporovali osvojovanie multikultúrnych kompetencií všetkých žiakov, uplatňovali motivačné hodnotenie. Príkladom dobrej praxe v starostlivosti o menej úspešných žiakov boli ZŠ poskytujúce celodenný výchovný systém⁸. Učiteľom, zákonným zástupcom žiakov poskytovali odbornú pomoc školský psychológ a sociálny pracovník, ktorí pravidelne sledovali sociálnu situáciu v rodine

⁸ Celodenný výchovný systém s vytvoreným priestorom pre prípravu na vyučovanie, prácu v záujmovom útvare (ZŠ internátna Veľká Čalomija 52; ZŠ a gymnázium s vyučovacím jazykom maďarským – Magyar Tannyelvű Alapiskola és Gimnázium Szepsi, Československej armády 15, Moldava nad Bodvou; ZŠ, Školská ulica 301/16, Turňa nad Bodvou; ZŠ, Školská 399/1, Jelka)

a účinne im pomáhali pri riešení problémov. Pozitíva boli zaznamenané aj v inom subjekte⁹, kde aktívna spolupráca triednych učiteľov s dlhoročným rómskym koordinátorom viedla k celkovému zníženiu počtu menej úspešných žiakov. Pre skvalitnenie vyučovacieho procesu žiakov z MRK a z dôvodu odstraňovania bariér boli školy¹⁰ zapojené do programu Teach for Slovakia¹¹, s pozitívnym dopadom na zlepšenie výchovno-vzdelávacích výsledkov žiakov.

Zvýšiť spoluprácu so zákonnými zástupcami žiakov sa školám, ktoré evidovali menej úspešných žiakov darilo iba ojedinele. Jedna zo škôl¹² s cieľom zabezpečiť účinnú spoluprácu so zákonnými zástupcami žiakov využívala netradičné formy triednych aktivít – podnecovala rodičov k zapojeniu sa do zlepšenia vzdelávacích výsledkov žiakov.

V niektorých ZŠ pri výchove a vzdelávaní integrovaných žiakov nerešpektovali odporúčania poradenských zariadení, napriek tomu subjekty deklarovali individuálny prístup k nim.

Nedostatkom bola aj nižšia odborná pripravenosť niektorých pedagogických zamestnancov zvládať individuálne vzdelávacie potreby jednotlivcov v edukácii, pracovať s takýmito žiakmi a vhodným spôsobom im napomáhať vo vzdelávaní. Táto skutočnosť bola v rozpore s vyjadrením až 76 % riaditeľov, ktorí uvádzali, že pedagogickí zamestnanci školy sú dostatočne odborne spôsobilí na zvládnutie individuálnych potrieb jednotlivcov (žiakov zo SZP, z MRK, so ZZ a detí cudzincov) vo vyučovacom procese. Ojedinele sa vyskytlo vyčleňovanie žiakov so ZZ z kolektívu, čo súviselo so sociálnymi vzťahmi v triedy. Vzdelávanie pedagógov v tejto oblasti sa potvrdilo ako nedostatočné.

Organizovanie kurzu na získanie nižšieho stredného vzdelania zabezpečovala 1 štátna plnoorganizovaná ZŠ¹³.

Záver

Opatrenia prijímané v ZŠ na podporu menej úspešných žiakov vo vzdelávaní boli kontrolované v 72 subjektoch evidujúcich menej úspešných žiakov.

Úroveň vypracovaných vnútorných systémov kontroly a hodnotenia žiakov bola rozdielna. Chýbali predovšetkým hlbšia analýza príčin školského zlyhávania jednotlivých žiakov, vypracovanie a následne dodržanie kritérií hodnotenia žiakov so ŠVVP alebo neboli akceptované odporúčania poradenských zariadení vo vzťahu k týmto žiakom. Tiež absentovalo definovanie zmysluplných opatrení a vyhodnotenie ich účinnosti, ktoré by nevyústili len do kvantitatívneho konštatovania údajov (bez bližšej konkretizácie a určenia spôsobu pomoci menej úspešným žiakom, zodpovednosti a sledovania účinnosti jednotlivých krokov). Aktivity a opatrenia na riešenie individuálnych vzdelávacích ťažkostí žiakov neboli systematické a preventívne, skôr operatívne riešili vzniknuté problémy, niektoré školy nedokázali zlepšiť spoluprácu so zákonnými zástupcami žiakov.

⁹ Základná škola, Gemerská 1, Plešivec

¹⁰ ZŠ, Školská ulica 301/16, Turňa nad Bodvou; ZŠ s MŠ, Melíškova 650, Malé Leváre; ZŠ, Tupolevova 20, Bratislava; Cirkevná ZŠ s MŠ sv. Faustíny, Pánska 2420, Bardejov – Dlhá Lúka

¹¹ Vzdelávací program, ktorý je súčasťou medzinárodnej platformy Teach for All. Zámerom je dosiahnuť v Slovenskej republike systémové a štrukturálne zmeny podporujúce reálnu rovnosť detí a mladých ľudí v prístupe ku kvalitnému vzdelaniu bez ohľadu na sociálne a ekonomické zázemie, taktiež zlepšiť kvalitu školstva a znižovať nerovnosť v prístupe k vzdelaniu tak, aby všetky deti mali vzdelanie, ktoré im pomôže uspieť v živote.

¹² ZŠ a gymnázium s vyučovacím jazykom maďarským – Magyar Tannyelvű Alapiskola és Gimnázium Szepsi, Československej armády 15, Moldava nad Bodvou

¹³ Vid' Správa o stave a úrovni procesu a podmienok organizovania kurzov na získanie nižšieho stredného vzdelania

Školy s vysokým počtom menej úspešných žiakov nemali reálne stanovené ciele v základnom dokumente školy. V niektorých subjektoch riaditelia škôl neumožnili menej úspešným žiakom neprospievajúcim z jedného alebo dvoch predmetov, prevažne na prvom stupni, vykonať komisionálnu skúšku.

Z externých faktorov považovali riaditelia škôl za hlavnú príčinu neúspechu jednotlivcov v primárnom vzdelávaní prevažne zložitú rodinnú, resp. sociálnu situáciu, v ktorej sa jednotlivci nachádzali, ale tiež nepravidelnú dochádzku žiakov do školy, nízky záujem zákonných zástupcov o výchovno-vzdelávacie výsledky. Menej úspešní alebo slaboprospievajúci žiaci väčšinou pochádzali z rodín s nízkou stimuláciou ku vzdelaniu a nezaujmom o vzdelávacie výsledky. Tieto príčiny sa výraznejšie prejavili na druhom stupni, kde sa ešte zvýšili požiadavky na vedomosti a zručnosti žiakov. Strata záujmu žiakov o učenie bola tiež ovplyvnená obdobím dospievania.

Nedostatok záujmu o vyučovanie zo strany žiakov súvisel aj s internými faktormi, ktoré boli ovplyvnené vyššími požiadavkami na vedomosti a zručnosti žiakov, absenciou aktivizujúcich metód vyučovania, či spôsobom prístupovania učiva. Učítelia minimálne personalizovali vyučovací proces, v menšej miere optimalizovali učebnú záťaž a učebné tempo. Rovnako priestor na vzájomnú komunikáciu žiakov v tímových formách práce bol vytvorený na menej ako na polovici vyučovacích hodín. Školám chýbala sebareflexia pri uvedomení si skutočnosti, že motivácia k lepším výsledkom žiakov je úzko spätá s kvalitnejšou prácou pedagógov vo výchovno-vzdelávacom procese. Pedagógovia prejavili nízku angažovanosť vzdelávať sa. Málo dôsledná bola kontrola výchovno-vzdelávacieho procesu zo strany vedúcich pedagogických zamestnancov, absentovala analýza výsledkov kontroly, neprijímali sa opatrenia na zlepšenie.

Podľa vyjadrení riaditeľov na zníženie počtu neúspešných žiakov školy prijímali rôzne opatrenia, ktoré sa výraznejšie prejavili na prvom stupni. V rozhovoroch riaditelia škôl uviedli, že vytvárali podmienky na rovný prístup ku vzdelávaniu u žiakov zo SZP, z MRK, u žiakov so ZZ a u cudzincov (vrátane detí migrantov a detí s migrantským pôvodom).

Na základe informácií získaných rozhovorom s vedúcimi pedagogickými zamestnancami, analýzy príslušnej dokumentácie a zistení z priameho pozorovania na vyučovaní ŠŠI konštatovala, že prijaté opatrenia zo strany vedúcich pedagogických zamestnancov neboli natoľko efektívne, aby ovplyvnili počet menej úspešných žiakov. Počet menej úspešných žiakov zo SZP bol 33,82 %, z MRK 25,02 % a počet všetkých menej úspešných žiakov nepochádzajúcich z MRK a zo SZP bol 0,55 %. Z uvedeného vyplynulo, že každý štvrtý žiak z MRK bol vo vzdelávaní menej úspešný. Rovnako aj zabezpečenie odbornosti vyučovania v školách vzdelávajúcich žiakov pochádzajúcich z MRK bolo 75 %, čo predstavovalo o 10 % nižšiu mieru odbornosti ako v ostatných subjektoch. Nižšia odborná pripravenosť pedagogických zamestnancov poukazuje na nezvládanie individuálnych vzdelávacích potrieb jednotlivcov v edukácii, pracovať s takýmito žiakmi a vhodným spôsobom im napomáhať vo vzdelávaní. Vedúci pedagogickí zamestnanci školy považujú externé faktory súvisiace s rodinným prostredím a faktory súvisiace s osobnosťou žiakov za prekážku vzdelávania, ktoré prijatými opatreniami nie je možné celkom eliminovať.

K najúčinnjším opatreniam patrili – *zriadenie nultého ročníka, sústavné diagnostické pozorovanie, uplatňovanie inovatívnych vyučovacích metód a tréningového programu na podporu motorických zručností a pozornosti žiakov, aplikovanie celodenného systému starostlivosti o žiakov a celodennej výchovnej starostlivosti, zavedenie inštitútu asistenta učiteľa/vychovávateľa, aktívna práca funkčných inkluzívnych odborných tímov, zapájanie žiakov do mimoškolských aktivít, vzdelávanie pedagogických zamestnancov v oblasti školského neúspechu žiakov a vzdelávanie zamerané na podporu rovného prístupu žiakov k vzdelávaniu.*

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- vypracovať a uplatňovať systém podpory menej úspešných žiakov a jeho efektivitu vyhodnocovať
- podporovať záujem učiteľov o využívanie inovatívnych metód a moderných učebných pomôcok na vyučovaní
- vytvárať podmienky v spolupráci so zriaďovateľmi pre pôsobenie inkluzívnych tímov
- zabezpečiť vzdelávanie pedagogických zamestnancov v oblasti riešenia výchovných a vzdelávacích problémov žiakov s cieľom eliminovať vzdelávacie neúspechy žiakov
- spolupracovať s centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie pri zabezpečovaní poradenstva menej úspešným žiakom
- zamerať činnosť metodických orgánov na pravidelné monitorovanie úrovne vzdelávacích výsledkov a edukačných problémov žiakov, na základe analýz prijímať opatrenia a ich účinnosť pravidelne vyhodnocovať
- realizovať projekty zamerané na celodenný systém výchovy a vzdelávania žiakov
- vytvárať podmienky pre spoluprácu pedagogických zamestnancov s rodičmi žiakov (zapájanie do vyučovacieho procesu a aktivít v čase mimo vyučovania)

Metodicko-pedagogickému centru

- realizovať vzdelávanie pre pedagogický zamestnancov zamerané na podporu menej úspešných žiakov vo vzdelávaní

MŠVVaŠ SR

- vytvárať podmienky pre formovanie inkluzívnych tímov v školách
- skvalitniť proces vzdelávania vytváraním podmienok pre riaditeľov škôl (najmä finančných) s cieľom zvýšiť rovnosť šancí na kvalitné vzdelávanie všetkých žiakov a zlepšovať prístup znevýhodnených skupín k vzdelávaniu
- upraviť podmienky plnenia povinnej školskej dochádzky tak, aby nultý ročník nebol prvým rokom plnenia povinnej školskej dochádzky žiaka
- upraviť podmienky hodnotenia a klasifikácie žiakov nultého ročníka tak, aby nebolo možné nultý ročník opakovať